

■ Maksim
Ivanoviç JUK

Con Faulzun "Fransız leytenantın qadını" romanının intertekstuallığı E.M.Tsiqler, N.Y.Jluktenko kimi ədəbiyyatçıların çoxdan bəri diqqət mərkəzindədir. Tədqiqatçılar romanda ənənəvi olaraq Ceyn Ostin, Çarlz Dikens, Vilyam Tekkery, Corc Eliot, Tomas Hardi kimi viktorian dövrü müəlliflərinin (Viktorian dövrü ədəbiyyatı - Böyük Britaniyada viktorian dövrü yazıçıları və onların əsərləri əsərləri (1837-1901). Avropa kontekstində bu dövr böhran realizmi dövrü ilə uyğun gəlir - X.N.) əsərlərinə çoxsaylı istinadlar qeydə almışlar.

Con Faulzun "Fransız leytenantın qadını" romanında mifoloji məna axtarışı

Əsərin poetikasında viktorian ənənəsinin mühümlüyünü etiraf edən hər bir ədəbi bilici burada antik və xristianlığa məxsus mifoloji allüziyaların varlığına diqqət yetirir.

C.Faulzun yaradıcılığının tədqiqatçılarından biri romandakı epizodlarda yazıçının Odissey, Tezey və Edip haqqındakı mifə müraciət etdiyinə işarə edir. C.Faulz Çarlz Smitsonla Sara Vudrafın Versk səhrasındakı görüşünü təsvir edərkən onları 18-ci fəsildə bəhs etdiyi Odissey və Kalipso (Qədim yunan mifologiyasında gözəlliyi ilə tanınan nimfa - X.N.) ilə müqayisə edir: "Terraslarda yunan məbədləri yox idi, amma onun qarşısında Kalipso vardı". V.L.Freyberq hesab edir ki, özünü və dünyanı yenidən dərk edərək səyahətə yollanan Odissey kimi Çarlz Smitson da "öz "mən"ini dərk etmək və ətraf aləmə münasibətin yenilənməsi məqsədilə simvolik səyahət" edir. Odisseyin Penelopa və Kalipso arasındakı seçiminin mahiyyəti ölüm və əbədiyyət arasındakı seçimdir. "Fransız leytenantın qadını" romanının qəhrəmanı totalitar cəmiyyətin mənəvi doktrinasını təcəssüm etdirən Ernestino-Penelopa ilə bahəm həm də, qəhrəmanın hissləri və arzuları ilə birgə şəxsi "mən"ini, gerçək individuallığını simvolizə edən Sara-Kalipso arasındakı seçim etməlidir. Çarlz Smitson "cahilliklə bilik, varlığın adiliyi və özünüdərkən əzabı" (həmçinin yalan və həqiqət arasında) arasında seçim edir.

V.L.Freyberqslə razılaşıaraq qeyd etmək istərdim ki, Sara Vudraf obrazında Odissey haqqındakı mifin daha bir personajının - sirenanın cizgiləri nəzərə çarpır (Sirenalılar - Yunan mifologiyasında qadın başlı, dənizçiləri öz nəğmələri ilə həlaka doğru aparan dəniz canlıları, pərilər - X.N.). Müəllif Çarlzla Saranın Versk səhrasındakı görüşündən bəhs edərkən yazır: "O, (Çarlz) tərponmirdi; sanki yerə yapışmışdı. Ola bilər ki, onda sirena-

nın necə görünməsi haqqında bir-dəfəlik təsvir yaranmışdı: uzun arxaya səpələnmiş saçlar, mərmərə bənzəyən dəri, su pərisinə xas görünüş...". Təsadüfi deyil ki, 60-cı fəsildə uzunmüddətli əzablı ayrılıqdan sonra Sara ilə söhbət edən Çarlzın fikrində gəmi qəzası canlanı: "Çarlz ona baxmaqda davam edirdi - qulaqlarında isə yığılan di-rəklərin və boğulan şəxslərin uğultuları səslənirdi".

Qəhrəmanını Kalipso və sirena ilə müqayisə edən C.Faulz həmin obrazın birmənalı deyil, ikili mahiyyətə malik olmasını qeyd edir. Bir tərəfdən Sara cazibəsinə saldı-ğı Çarlzı özünə aşıq edərək onun həyatını məhv edir, digər tərəfdən isə həmin məhvetmə məhsuldar olur, çünki qəhrəman öz həqiqi şəxsiyyətinə qovuşmaq imkanını əldə edir. Sirena obrazının funksiyası Çarlz-Odisseyi arzusunda olduğu məqsədə - çətin və təhlükəli sınaqdan sonra digər aləmə ötür-məkdir. Həqiqətə gedən yol heç zaman asan olmur, insan ona la-yiq olmalıdır. Beləliklə, qəhrəman

na çarı Egeylə Efranın (və ya Poseydonun) oğludur - X.N) haqqında mif, həmçinin romanda aydın şəkildə səslənən axtarışı təmsil edir: Həvəskar-paleontoloq Çarlz Smitson nəslə kəsilmiş, artıq daşa çevrilmiş canlıların axtarışları ilə maraqlanı: öz və ətraf aləm haqqında təsəvvürləri formalaşdıqdan sonra növbəti axtarış obyektini Sara olur: yekunda Çarlz Smitson öz həqiqi şəxsiyyətini tapır ("özünə zərrə qədər inam", nə isə qurmağa yararlı olan təkrarolunmaz nəsnə). Axtarış motivi Minotavrın labirintindən çıxış yolu axtaran Çarlzı Tezeyə bənzədir.

V.L.Freyberq hesab edir ki, əsərdə Sara obrazının köməyi ilə təqdim edilən, müəllifin sfinksə eyniləşdirdiyi Edip haqqındakı miflə əlaqəli daha bir mifoloji allüziya var. Məsələn, Harri Montekyu Çarlza Sara ilə görüşməyin mühümlüyündən bəhs edir: "Siz mütləq sfinkse sual verməlisiniz. Amma tapmacaya cavab tapa bilməyənlərin nə ilə üzlaşdıklarını unutma". Antik miflə razılaşısaq, sfinks

dırılır, "günəşə biganə", "ay işığına" bürünmüş gözləri isə olduqca mühüm detaldır, əksər hipostaslar - ay ilahələridir (Artemida, İside, Persefona-Prozerpina və onunla eyniləşdirilən Gekata və Selena).

D.Y.Çervyakova "bu obrazın prinsipial ambivalentliyi"ni qeyd edir - ilahə ana obrazında yaradıcı və məhvedici funksiyaları paradoksal olaraq birləşmişdir. Bununla da o, əbədi yüksəlişi haqqında təsəvvürlər halqasına düşərək həyat qüvvəsi və ölümsüzlük mənbəyi kimi təqdim edilir.

Qeyd etməliyəm ki, antik miflər obrazına allüziyalardan başqa C.Faulzun romanının bədii məkanında xristian mifologiyasına çoxsaylı istinadlar var.

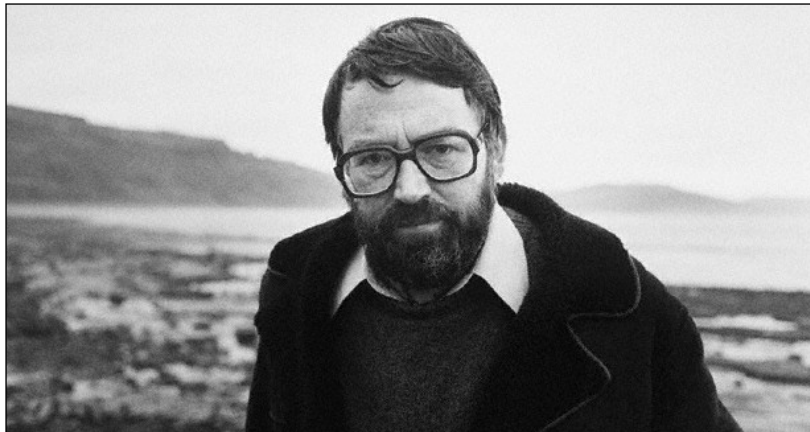
Romanda, Bibliya mətnləri xristian adları ilə təqdim edilir: İsa Məsih, müqəddəs Pavel, müqəddəs Yevstaxi, Yehuda, Yezavel, Yerusəlim, Edem (Cənnət, İrəm - X.N.), babil azğınları (Xristian esxotologiyasında (Esxotologiya - xristian teologiyasının "Bibliya" əsasında dünyanın sonu, bəşəriyyətin aqibəti kimi məsələləri tədqiq edən sahəsidir) - İohan Boqoslovun açıqlamaları (İncilin son kitabının adı. Apokalipsis kimi də xatırlanır) kitabı əsasında obraz - X.N.) Sodom və Qomorra (İncildə adları keçən iki məşhur şəhər. Qeyd edilir ki, Tanrı həmin şəhərləri sakinlərinin günahları səbəbindən darmadağın edilib), müqəddəs Qraal (orta əsrlər kelt və norman əfsanələrində ehtiras vasitələrindən biri, İsa Məsihin Sirlı gecədə istifadə etdiyi qab, fincan - X.N.), mələklər, Bibliya, ehram, kilse və sairə. Bunlara mətndəki "İncil"dən xatırlanan sitatları, duaları, pritçaları, Zəburu da əlavə etmək olar.

"Fransız leytenantın qadını" romanının əsas qəhrəmanı Çarlz əsərin başlanğıcında 32 yaşında olur, romanın sonunda isə 34 yaşına çatır. Beləliklə, qəhrəmanın yaşı İsa Məsihin simvolik yaşı ilə (33 yaş) assosiasiya yaradır. Luka İncilində (Əhdi Cədidin ilk dörd bölümündəki İncillərin üçüncüsüdür - X.N.) "İsa ibadətə başlarkən otuz yaşlarında idi" deyərək xatırlanır. Xilaskarın həyatının dəqiq mərhələləri hər zaman müzakirəyə ehtiyac duyulur, lakin 33 yaş ənənəvi olaraq Məsihin yaşı hesab edilir. Psixoloji planda bu yaş həddi insan varlığının əsas mərhələsidir: müəyyən zaman kəsiyi yaşayan insan şüurlu və şüursuz etdiyi və ya etmək istədiyi əməllər, yüksəltdiyi və yüksəlmək istədiyi məqamlar haqqında nəticəyə gəlir.

Çarlzla Məsihin həyat yolunun oxşarlığı ondadır ki, dirilən Məsih kimi romanın qəhrəmanı da mənəvi dirilmə yaşayır. Vəfatından dirilməsinə kimi olan yolu təqib edə bilmək üçün obrazı nəzərdən keçirək.

Bayaq qeyd etdiyim kimi, əsərin başlanğıcında baron məqamında ömür sürən, sanballı mirasa sahib olan Çarlz Smitson 32 yaşındadır. Qəhrəman Laym-Rici şəhərciyinə zəngin tacirin qızı, artıq iki aydır nişanlandığı Ernestina Frimeni görməyə yollanır.

Çarlz quracağı ailəyə şübhə ilə yanaşır: o, nişanlısına qarşı böyük istək duyur, lakin bu istək həqiqi mənəvi və intellektual yaxınlıqdan daha çox intim çatışmazlıqdan meydana gəlir. Ernestina gözəldir, ağıllıdır, amma bununla belə erköyün və eqoistdir.

özünəməxsus tərzdə başlanğıc ayinini icra edir.

Sara Vudraf da eyni zamanda Ariadna obrazı ilə uyğundur: onun əməllərinin nəticəsi Ariadnada olduğu kimi Çarlz-Tezeyi "labirintin mərkəzinə, Minotavrla - öz "mən"i ilə görüşdüyü yerə aparıb çıxarır". "Adalar" əsəsində labirint obrazının mahiyyətini açmağa çalışsan C.Faulz yazırdı ki, labirintin mərkəzi həqiqi özünüdərk simvolizə edir. Çarlz Smitson özü yarınsan, yarıyirtici olan Minotavra bənzəyir. O, həmçinin varlıqla-yoxluq - mənəvi ölümle həqiqi insan varlığı arasında qərar tutmuşdur.

"Labirint-həyat" metaforası romanda dəfələrlə təkrarlanır. Həyatın labirintə bənzədilməsinə 4-cü fəsildə rast gəlinir: böhran vəziyyətində qalan Çarlz həyatını sirlı görüşlərlə zəngin "qəribə, qaranlıq labirint" kimi təsəvvür edir.

Təsadüfi deyil ki, Çarlzla Saranın Versk səhrasındakı görüşlərindən biri tunelə bənzər məkanda baş tutur (sanki labirintə girişdir): "burada əməlli-başlı qol-budaq atan sarmaşığı qayanın şaquli divarı yaxınlığındakı ağacların budaqlarına sarmaşmışdı, onun nəhəng layları Çarlzın başı üzərində sallanırdı. Bəzi yerlərdə cəngəlliyə çevrilmiş sarmaşığı əsl tuneli xatırladırdı. O, yuxarıda - tunelin sonunda, Çarlzın əlli metr addımında yerləşirdi". Tezey (Tezey - qədim yunan mifologiyasında afi-

cəzalandırmaq üçün Fiva şəhərinə yollanan şəxs şəhərin yaxınlığında yerləşərək yoldan ötənlərə tapmaca deyir, tapmacaya cavab tapa bilməyənləri öldürürdü.

Finalın ikinci variantında Çarlz Sara-sfinksin tapmacasını çözmə bilmir. Ondan soruşur: "Nə zaman-sizin alleqoriyalarınızı anlaya biləcəyəmmi?". Cavabında "qadın ancaq başını yellədi". Həmin mifoloji kontekstdə Çarlz qurban kimi, seçimi isə mənəvi ölüm kimi qəbul edilir.

Üçüncü finalda Çarlz Sara-sfinksin tapmacasını çözüv və bununla da xilas olur. O, hiss edir ki, hər zaman Saranın "əlinde oyuncaq olub, onu istədiyi kimi oynadı". Aadının məqsədi ona hökmranlıq etmək idi. O, isteriyalı qadındır və öz şəxsiyyətini ancaq digər şəxsi psixoloji əsarət altına almaqla təqdim edə bilir. Bunu başa düşən qəhrəman onu tərk edir. Beləliklə, Çarlz həm varlığın viktorian modelindən, həm də Saranın ona göstərməyə çalışdığı həyatdan imtina edir.

Romanın digər tədqiqatçısı C.Faulzu Sara Vudraf obrazında təbiətdə qadın başlanğıcını təcəssüm etdirən "Müqəddəs ananın vahid obrazının" müxtəlif hipostazlarını (hipostaz - Tanrı ata, Tanrı oğul və müqəddəs ruh üçlüyünü izah edən kilse termini - X.N.) görür. Sara Vudraf elə ilk səhifələrdən "mifik obraz" kimi nəzərə çat-

Yazıçı Ernestinin təsvirinə və cib bir detal əlavə edir: o, Çarlzdan 11 yaş kiçikdir. Yaş fərqi mənəvi və intellektual təcrübədə də fərq yaradır: qız nişanlısını başa düşür, onun maraqlarını bölüşür. Daha bir mühüm detal isə Ernestinin bəşirət gözünün qapalı olmasıdır, bu isə romanın kontekstində onun mənəvi məhdudluğunun növbəti xüsusiyyətidir: o, Çarlzdan daha çox viktorian dövrünün əzablı şərtlərinə və rituallarına bağlıdır.

Çarlz Smitson artıq əsərin başlanğıcında öz seçiminə şübhə ilə yanaşır. Özünə "görəsən, mənim onu başa düşdüyüm kimi Ernestina da məni başa düşəcəkmimi?" deyə sual verir. Sara ilə Versk səhrasında görüşdən sonra isə özünə etiraf edir ki, "Ernestina ümumiyyətlə, onu heç zaman başa düşə bilməyəcək".

Çarlz öz dövrünün norma və qaydalarına qarşı çıxan üsyankar adlandırmaq çətindir, lakin o, yene də müasirlərinin əksəriyyətindən fərqlənir. Kembriçdə təhsil alarkən

lifin sözlərinə görə onun qəhrəmanı "həyat qarşısında çoxsaylı suallar qoymuşdu", "O, hər zaman həyatın mənasını axtarırdı: bundan başqa, hətta düşünürdü ki, (zavallı sadələvhl!) bu mənə artıq hansısa ani zamanlarda gözə çarpır".

Bununla belə, Çarlz istedadlı alim hesab edilə bilməz: o, "özünü darvinist adlandırır, lakin mahiyyətcə darvinizmi başa düşmürdü", "O, ikinci Darvin ola bilməzdi". C.Faulzun qəhrəmanı üçün daşa dönmüş təbiət qalıqlarının axtarışları etiraf deyil, daha çox əyləncədir, maraqlı zamankeçirmədir. Müəllif özü onu zamanı necə keçirəcəyini bilməyən "anadangəlmə diletant" adlandırır.

İntellektual bacarıqlarının əlavələr hissəsinin seçilməsi Çarlzın şəxsiyyətini xarakterizə edir: özünü bioloq Ç.Darvinin ardıcılı elan etmə də, həyatını biologiyaya, "canlı təbiət haqqında məcmuya, orqanik həyatın qanunauyğunluqlarına" deyil, paleontologiyaya, "nəslə kəsilmiş heyvan və bitkilər haqqındakı elmə" həsr edir.

Güc tətbiqi ilə qəhrəmanın psixoloji vəziyyəti arasında birbaşa

yəcək qadınla evlilik həyatı gözləyir, o isə özünü elmlə məşğul olurmuş kimi göstərən istedadsız diletantdır.

Çarlz Smitsonun həyatında ekzistensial böhran Ernestina Frimenin atasının ticarət işində ona ortaqlıq təklif etməsi ilə başlayır. Gələcək qayınata onun təcili qərar verməsi üçün tələsdirmir və düşünmək üçün vaxt verir. Bu təklif - C.Faulz yazır "vəd edilən gecikmə ilə birlikdə" Çarlzı "Məsihin səhradakı vəziyyətinə salır: İsaya da düşünmək və şeytanın onu rahat şirnikləndirə bilməsi üçün qırx gün, qırx gecə vaxt verilmişdi".

Beləliklə, bizi xristian mifinə müraciət etdirən daha bir detalla qarşılaşırıq - bu, Məsihin səhrada başdan çıxarılması haqqında püritçadır.

Məlum olduğu kimi, vəzifədən (Yunan dilində "suyabatırma" - xristianlıqda ən müqəddəs ayinlərdən biri, imanlılar cəmiyyətinə (kilsəyə) daxil olma mərasimi - X.N.) sonra "İsaya şeytanın nəfsindən qorunmaq üçün ruh verilmişdir". Şeytan Məsihi aclıqla tamaha salmağa çalışır, "əgər Sən Allahın oğlusansa, söylə, daşlar çörəyə çevrilsin", qü-

məqsədlərin mənasız olduğunu etiraf etməyə özündə güc tapmırdı - amma arzularını reallaşdırmağa da müvəffəq olmadı". İnsan zəiflikləri və çatışmazlıqlarına sahib olan qəhrəman hər halda başa düşür ki, "pul həyatın mənası ola bilməz", "sahiblik ideyasının həyat məramı olması" fikrini rədd edir.

Təsadüfi deyil ki, yazıçı romana növbəti epizod əlavə edir: Çarlz mister Frimenlə söhbətdən sonra Londonda qayınatasının böyük mağazalarından birinə rast gəlir. Müəllif parıldayan qızıl saraya bənzəyən nəhəng kommersiya idarəsini isti saçan maşınla, "yaxınlaşmağa cürət edən hər kəsi dişləyib udmağa hazır olan" bədheybətə müqayisə edir. Qəhrəman isə sanki öz ölümünə tamaşa edir.

Lukanın "İncil"ində Məsih şeytanın tamah həvəsinə cavab olaraq deyir: "...Məndən uzaq ol, iblis; Deyilir ki, Ancaq Allaha itaət et və ancaq Ona xidmət et". Çarlz Smitson mümkün olan final variantlarından ikincisində öz əməli ilə qazandığı mənəvi neməti maddilikdən, haqiqəti yalandan üstün tutduğunu iddia edərək mister Frimenin təklifini rədd edir - Məsih İblisin hökmrənliyini rədd edərək Allaha sadıq olduğunu ısrar edir.

Əvvəllər deyildiyi kimi, Ernestina Frimenin atasının təklifi qəhrəmanın ekzistensial məyusluğunu birə-beş artırır: "öz varlığının mənasız olduğuna dair qəlbində uyuyan şübhələr güc əldə edərək yenidən oyandı". Həqiqət və yalan varlığı arasındakı konflikt öz kulminasiyasına Çarlz Smitsonun mənəvi dərk etməsi anının təsvir edildiyi 48-ci fəsilə çatır.

Romanın həmin fəsildə təsvir edilən xristian kontekstində kilsədəki səhnə açar rolunu oynayır. Məbəddə müəllifin oxucuya Çarlzın "yaxşı və mənfi tərəfləri" arasındakı mübahisə və onunla Tanrı ("qaranlıqda altarın yanında təsviri güclə nəzərə çarpan") arasındakı dialoq qismində qəbul etməyi təklif etdiyi söhbət baş tutur.

Çarmixin qarşısında dayanan Çarlz Məsihlə "oxşarlığın güclüliyünü, izahedilməzliyini" hiss edir: "Ona elə gəldi ki, xaça mısarmalanan o özüdür - təbii ki, o, öz əzablarını İsanın yüksək məqamı, simvolik şəhidliyi ilə eyniləşdirmirdi, amma o da özünü çarmixa çəkilməmiş kimi hiss edirdi".

Məsih kimi Çarlz da ölümlərin simvolik səltənətindən zühdür: o, başa düşür ki, heç bir halda onun əsl arzu və məqsədləri ilə uzlaşmayan həyatı cansız, ruhsuz, antiinsani prinsip və doqmalara tabe idi.

Ölümlər səltənəti obrazı bu fəsildə, Çarlz insanın xoşagəlməz əməllərinin ölümlər tərəfindən mühakimə qorxusunu xatırladığı epizodlardan birində görünür: "əgər ölüm həqiqətən hər şeyin sonudursa, əgər qəbir həyatı gerçək deyilsə, dünyada olmayanların mənim bəmədə nə düşüdüklərinə görə narahat oldırımmı?" Özünə ünvanladığı suala cavab verərək deyir: "onlar bilmir və mühakimə də edə bilməzlər". Çarlz "hələ dünyaya gəlməyən nəsilləri düşünmək yerinə gələcəyi əvvəlcədən qurmaq məqsədinə etiraz edir. Ona elə gəlir ki, keçmişin kabus kimi bu gün də davam etməsinə olan əvvəlki inamı onu diri-diri məzara saldı".

Ardı var

Mənbə: Vestnik Permskoqo universiteta - 2009

Rus dilindən tərcümə edən: Xatirə Nurgül

Con Faulzun "Fransız leytenantın qadını" romanında mifoloji mənə axtarışı

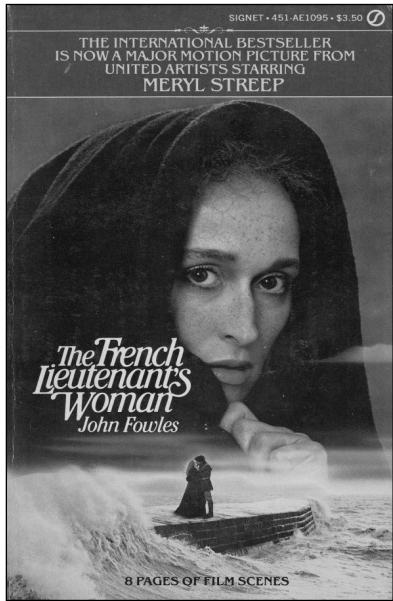
"klassikləri əzbərlədiyi zamanlarda (dövrün əksər gənclərindən fərqli olaraq) həqiqətən nə isə öyrənmək istəyir", "günlərini kitabxanada keçirirdi". Tələbəlik illərində qəhrəman az qala "mənəvi rütbə əldə etmək üçün kilsənin ağışına atılacaqdı", amma tezliklə "sağlam fikirli aqnostik"ə çevrilərək bundan imtina etdi.

Dahi olmasa da şübhəsiz ki, intellektual potensiala malik olan Çarlz yazıçı, siyasətçi və ya alim olmadı, çünki C.Faulzun yazdığı kimi o, "hər iki bayronik təsəllilərin - dahilik və azgınlığın çatışmazlığından bayronik darıxmaya tutulur" (Bayronik darıxma - keçmiş sevgi haqqında xatirələrə dalmaq) və onun "əsas fərqli cəhəti tənbellik idi". Bununla belə, qəhrəman "yüngülxasiyyətli avaraya çevrilmiş".

O, Ç.Darvinin təkamül nəzəriyyəsi və yaşadığı dövrün yeni elmi olan paleontologiya (Yerin tarixinin tədqiqi ilə əlaqədar, orqanizm qalıqları və onların fəaliyyətinin izləri əsasında geoloji keçmişin canlı aləmini və onun inkişaf qanunauyğunluqlarını öyrənən elm - X.N.) ilə məşğul olur.

Çarlzın paleontologiyaya marağı romanın və C.Faulzun yaradıcılığı kontekstində bütünlüklə dərin simvolik mənə kəsb edir. Bu, Çarlzı qeyri-adiliyi ilə fərqlənən mütərəqqi baxışlı insan kimi xarakterizə edir, Ç.Darvinin elmi və paleontoloji kəşflərini ədəbsiz və skandal hesab edən digər viktorianlardan fərqləndirir. Məsələn, Ernestinin atası mister Frimen Çarlzla mübahisə zamanı iddia edir ki, "Darvini zooparkda meymunlar üçün nəzərdə tutulmuş qəfəsə salaraq ictimaiyyətə təqdim etmək lazımdır..."

Çarlzın təbiət elmlərinə marağını Təbiətdə təəssüm edilən həqiqətin şüursuzca axtarışı, kainatın varlığının sirlərinə olan maraq kimi nəzərdən keçirmək olar; qarışıq, amma həqiqi qaydalar və varlıq kateqoriyalarının dərkinə meyl kimi. C.Faulz yazır: "O, varlıqdan Tanrıya azacıq da olsa bənzəyən nəsəni İncildə deyil, Təbiətdə tapa bilmişdi". Müəllif

əlaqə var. Çarlz özü də bütün asudə vaxtını axtarışlarına həsr etdiyi həmin nəslə kəsilmiş canlıların eynisidir: onun mənəvi potensialı, həqiqi varlığı inkişafdan geri qalaraq tədricən məhv olur, çünki qəhrəmanın həyatında mənə və məqsəd çatışmır. Çarlz doktor Qroqana etiraf edir: "Əgər mənim həyat tərzimlə tanış olsaydız Ömrüm o qədər mənasız, məqsədsiz keçir ki Heç bir mənəvi məramım, öhdəliyim yoxdur. Sanki, bir neçə ay əvvəl iyirmi bir yaşım tamam olub mən o qədər ümidlə dolu idim ki... Amma ümidlərim hamısı puç oldu".

Müəllifin Çarlz Smitsonu dəfərlə ammonitlərlə - nəslə kəsilmiş onurğasız molyusklarla müqayisə etməsi səciyyəvidir: "Ammonitdəki iradə azadlığı onda yoxdur"; "onun bəxti gətirməyib, o, qurbandır, tarixin hədəfinə tuş gələrək həmişəlik sahilə tərk edilmiş dəyersiz ammonitdir; yaşaya və çoxala bilən amma lazımsız süxura çevrilən nəsəndir".

Beləliklə, C.Faulzun qəhrəmanı ekzistensial böhran vəziyyətinə düşür. 32 yaşına qədər qoyduqda, vəziyyətin təsiri altında başa düşür ki, onun "həyatı bu günə qədər hər hansı məqsədsiz və mənasız ötür", o, "heç bir hərəkət edə bilməyib"; qarşıda onu heç zaman anlaya bilmə-

rurla "...əgər Sən Allahın oğlusansa, aşağı tullan, zira yazılmışdır ki, O, öz Mələklərinə Sənin haqqında əmr edir və onlar Səni əllərində aparacaqdır, ayağın belə daşa toxunmayacaqdır" deyir və onun imanını sınağa çəkir. Sonuncu tamah zamanı şeytan Məsihə dünyada hökmrənlik etdiyi yerləri göstərərək deyir: "...Bütün dünya səltənəti üzərində hökmrənliyi Sənə verərəm, çünki onlar mənimdir və mən onu kimə istəsəm verə bilərəm; belə ki, əgər mənə təzim etsən, hər şey Sənin olacaq".

Məsihdə "dünya səltənəti" ilə nəfs yaratmağa çalışan şeytan kimi mister Frimen də Çarlza Ernestina ilə evləndikdən sonra öz ticarət şirkətinə ortaqlıq təklif edir. Kommersiyaya azacıq belə meyli olmayan qəhrəman başa düşür ki, qayınatanın şirkətində işləmək əsarətdir, ömürlük köləlikdir. İncildə bəhs edilən, Məsihin səhrada cəzb edilməsi ilə bağlı mif sanki qəhrəmanın hissələrinin təsvirində peyda olur: "Çarlzın bütün keçmiş həyatı gözləri qarşısında sanki mənşərəli təpələr arasındakı gəzinti kimi göründü; indi isə onun qarşısında ucuz-bucaqsız kədərli düzənlik uzanırdı".

İncildəki əfsanədə şeytan Məsihi şirnikdirərək yanlış yola çəkmək istəyir. Xilaskar "Dünya səltənəti"nin əvəzində Şeytana təzim etməli, maddiyatın mənəviyyət üzərindəki hökmrənliyini etiraf etməli, mənəvi-əxlaqi postulatların, insanlıq və kainatın varlığını rədd etməlidir. Romanda C.Faulzun qəhrəmanı iqtisadi imkanın qarşılığında öz azadlığı və şəxsi inkişafını qurban verməlidir, həqiqi varlığı pul-paranın verə biləcəyi həyat illüziyası ilə dəyişməlidir. Çarlz Smitson başa düşür ki, kommersant olmaq mənəvi ölümdür. C.Faulz yazır: "Onun ağılında aydın şəkildə fikir yaranmışdı: əgər mən bu yola qədəm qoysam, sonum yetişib".

Çarlz dərk edir ki, "vəd edilən həyat ona baha başa gələcək - bütün keçmişinin, yaşadığı ən gözəl zamanların hesabını verməli olacaq; bu günə qədər hədəfində olan bütün